

ANAYASA MAHKEMESİNİN HÜKMÜN DENETLENMESİNİ TALEP HAKKINA İLİŞKİN NORM DENETİMİ KARARLARININ İDARİ YARGI ALANINDA DOĞURDUĞU ETKİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation of the Impact of the Turkish Constitutional Court's Constitutionality Review Decisions on the Right to Request Judicial Review in the Field of Administrative Law

Arş. Gör. Dr. Mehmet İNANÇ*

ÖZET

Anayasa Mahkemesinin kurulduğu zamandan bu yana, hak arama hürriyetine ilişkin güvencelerle idari yargı yolunu giderek daha etkin bir biçime getirecek şekilde yargısal yorum geliştirdiği görülmektedir. Bu genişlemenin bir örneği de hükmün denetlenmesini talep hakkı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkı çerçevesinde izlenen yaklaşımının, idari yargı bakımından doğurduğu hukuksal sonuçlar incelemeye değer görülmüştür. Bu incelemeye, söz konusu hakkın Anayasa bakımından konumunu açıklayarak başlamak gerekir. Zira hükmün denetlenmesini talep hakkı, Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesi ve Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan hak arama hürriyetine dayandırılmıştır. Anayasa'nın 36. maddesinin hükmün denetlenmesini talep hakkının kaynağı olması nedeniyle söz konusu hakkın idari yargı düzeni bakımından da geçerliliğinin tartışılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca tek yargı merciinin incelemesinden geçerek verilecek hükmün doğurabileceği olumsuz etkilere karşı güvence sağlayacak biçimde geliştirilen hükmün

* Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Ana Bilim Dalı, minanc@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9033-9213

denetlenmesini talep hakkının Anayasa Mahkemesinin yaklaşımına göre anayasal konumu ve bu nedenle idari yargı alanında doğurabileceği olası etkilerin değerlendirildiği çalışmada, özellikle son dönemde Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararların hükmün denetlenmesini talep hakkının mahiyeti daha da belirgin kılınarak, hakka yönelen sınırlamalara ilişkin sınırlar çizilmek suretiyle yasa koyucuyu etkin bir idari yargı sistemi kurma konusunda yönlendirici etki doğurduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hükmün denetlenmesini talep hakkı, hak arama hürriyeti, idarenin yargısal denetimi, hukuk devleti, kanun yolu.

ABSTRACT

Since its establishment, the Turkish Constitutional Court has progressively developed judicial interpretations aimed at enhancing the effectiveness of the administrative judiciary by reinforcing the guarantees related to the freedom to claim rights. One notable manifestation of this development has emerged within the framework of the right to request judicial review. The legal implications of the Constitutional Court's approach to this right, particularly in the field of administrative law, have been deemed worthy of examination. This study first clarifies the constitutional status of the said right, as the right to request judicial review is grounded in the principle of the rule of law enshrined in Article 2 and the freedom to claim rights safeguarded by Article 36 of the Turkish Constitution. Given that Article 36 of the Constitution serves as the legal basis for the right to request judicial review of judgments, it has become necessary to examine the applicability of this right within the framework of the administrative judiciary. Furthermore, in this study, which evaluates the constitutional status of the right to request judicial review—developed as a safeguard against the adverse consequences of judgments rendered after single-instance proceedings—and its potential impacts on the field of administrative law according to the Constitutional Court's approach, it is observed that recent decisions of the Court have further clarified the nature of this right, delineated the permissible scope of restrictions, and provided legislative guidance for establishing a more effective administrative judicial system.

Keywords: Right to request judicial review, freedom to claim rights, judicial review of administrative acts, rule of law, legal remedies.

GİRİŞ

Hükmün denetlenmesini talep hakkı, aleyhe sonuç doğuran yargısal hükümlerin başka bir yargı merciince denetlenmesini talep edebilme hakkı olarak tanımlanmaktadır¹. Bu tanıımı itibarıyla kanun yoluna başvuru hakkından daha dar bir anlama sahip olan hükmün denetlenmesini talep hakkı, tüm nihai kararların değil dava konusu uyuşmazlık hakkında verilen ve aleyhe sonuçlar doğuran kararlar bakımından geçerli olmaktadır².

Anayasa Mahkemesi kararlarında hükmün denetlenmesini talep hakkı, nitelik bakımından mahkemeye erişim hakkından farklılaşan bir hak görünümündedir. Zira hükmün denetlenmesini talep hakkı, yargı mercilerince verilen nihai kararlardan uyuşmazlığın esasına yönelik olanları bakımından devreye giren bir hak niteliğindedir³. Mahkemeye erişim hakkı ise usul kurallarının mahkemelerce hatalı veya aşırı şekilci yorumlanması karşısında güvence sağlayan bir hak niteliğindedir⁴. Oysa Anayasa Mahkemesi tarafından geliştirilen şekliyle hükmün denetlenmesini talep hakkı, tek dereceli yargılamalarla ortaya çıkabilecek esasa ilişkin kararların doğurabileceği hakkaniyete aykırı ağır sonuçların oluşturacağı sistematik sorunlara karşı, kanun yoluna başvuru hakkından daha dar ölçekte karar türlerine uygulanabilecek ancak daha geniş

1 AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 12.

2 Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C. 13., S. 49., s. 15, 16.

3 Anayasa Mahkemesinin bu iki hak arasındaki farkı izah eden ifadeleri şu şekildedir: "... Kişilerin davanın açıldığı tarihte hangi sürelerde ve hangi usullerle dava açabileceğini, başka bir deyişle mahkemeye ne şekilde başvurabileceğini ve bunun koşullarını öngörebilmesi mahkemeye erişim hakkının bir gereğidir. Hükmün denetlenmesini talep etme hakkı ise yargı mercilerince aleyhine karar verilen tarafa bu karara karşı kanun yolu denetimine başvurma imkânı sağlamaktadır." AYM, E.2023/182, K.2024/203, 4/12/2024, § 45.

4 İnanç, M. (2024). "İdari Yargılama Hukukunda İptal Davaları Bakımından Mahkemeye Erişim Hakkı", Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s. 113-125.

bir alanda kullanılabilecek bir çözüm niteliğindedir⁵.

Anayasa Mahkemesine göre hatalı ve adil olmayan yargı kararları adalete olan güveni sarsmakta ve hukuk devleti ilkesini zedelemektedir⁶. Diğer yandan içtihat birliğinin sağlanamadığı durumda, aynı nitelikteki uyuşmazlıklar için farklı hukuksal sonuçlara ulaşılması, hukuk devleti ilkesinin unsurları olan, hukuki belirlilik ve hukuk güvenliği ilkelerini zedelemektedir⁷. Bu nedenle mahkeme kararlarının denetlenmesinin uyuşmazlığın tarafları da dâhil olmak üzere tüm toplumun yargıya olan güvenini arttıracak ve hukuki güvenlik hissiyatını geliştireceği öngörülebilmektedir⁸. Kanun yolları, yalnızca yargılama süreçlerinde ortaya çıkabilecek hataların düzeltilmesi bakımından değil, hâkimleri daha özenli incelemelerde bulunmaya ve hukuka uygunluğu daha üst seviyede kararlar verebilmeye teşvik etme bakımından da fayda sağlamaktadır⁹. Zira, hükmünün denetlenmeyeceğini bilen

5 Anayasa Mahkemesince, “hükmün denetlenmesini talep hakkı” şeklinde farklı bir terim kullanılarak, kanun yoluna başvuru hakkından farklı bir kavramın ifade edildiğine ilişkin yorum için bkz. Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 24.

6 “... adil yargılanma hakkının güvencelerine riayet edilmiş olsa da hâkimin gerek maddi vakıaların değerlendirilmesinde gerekse hukuk kurallarının uygulanmasında yanılıya düşmesi ve buna bağlı olarak hukuka aykırı hüküm vermesi söz konusu olabilmektedir. Böyle kararlara ilgililerin veya toplumun katlanmasını istemek adalete olan güveni sarsar ve hukuk devletini zedeler. Bu nedenle hak arama hürriyetinden yararlanılabilmesi bakımından adil ve isabetli olmadığı düşünülen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından denetlenmesi bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.” AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 8.

7 Akyılmaz, B., Kaya, C. ve Sezginer, M. (2019). s. 1668. Hukuki güvenlik ile belirlilik ilkeleri, hukuk devletinin temel gereklerindendir: “Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçlayan hukuki güvenlik ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletinde yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Belirlilik ilkesi ise yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olmasını, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesini ifade etmektedir”, AYM, E.2013/39, K.2013/65, 22/5/2013.

8 Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 17.

9 Güzel, O. (2024). *Türk İdari Yargılama Hukukunda Temyiz*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 24.

yargıçların keyfî hareket etme tehlikesi gündeme gelebilmektedir. Avrupa Venedik Komisyonunun hukuk devleti ölçüğünde adalete erişim ölçütü altında vurguladığı gibi, kararlarına karşı temyiz yolu kapalı olan bir mahkemenin keyfî hareket etme tehlikesi mevcut olacaktır¹⁰. Hükmün denetlenmesini talep hakkı, hukuk devleti ilkesi bakımından oluşan bu riskleri bertaraf edebilecek faydalar sunmaktadır. Ancak kanun yollarının hukuk devleti ilkesine yönelik katkılarının yanı sıra, uyuşmazlıkların uzamasına, daha maliyetli olmasına yönelik olumsuz yönleri de bulunmaktadır¹¹. Bu olumsuzlukların önlenmesi için Anayasa Mahkemesi tarafından hükmün denetlenmesini talep hakkının, usul ekonomisi ilkesini içeren Anayasa'nın 141. maddesi nedeniyle sınırlandırılacağı kabul edilmektedir¹². İlginçtir ki usul ekonomisi ilkesi de hukuk devleti ilkesine dayanmaktadır¹³. Bu anlamda hükmün denetlenmesini talep hakkının asıl dayanağı olan hukuk devleti ilkesinin, başka bir yönüyle hükmün denetlenmesini talep hakkının sınırlandırılmasının meşru amacına dayanak teşkil ettiği görülmektedir.

Buraya kadar genel etkileri ve mahiyeti kısaca açıklanan hükmün denetlenmesini talep hakkının, Anayasa Mahkemesi içtihadıyla gelişim gösteren bir hak durumunda olduğu söylenebilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Anayasa veya kanunlarda “hükmün denetlenmesini talep hakkı” isminde bir haktan bahsedilmese de AİHS 7 numaralı ek Protokol'ün 2. maddesine göre cezai konularda ve Ceza Muha-

10 Rule of Law Checklist, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu 106. Genel Kurul Oturumu (11-12 Mart 2016-Venedik), § 105, https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf (Erişim Tarihi: 10/3/2025)

11 Atalı, M., Ermenek İ. ve Erdoğan, E. (2019). *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 594.

12 AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 30.

13 Yılmaz, D. (2019). “‘Usul Ekonomisi İlkesi’ Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23., S. 2., s. 269-272.

kemesi Kanunu'nun 260. maddesi ile ceza davaları bakımından kanun yollarına başvurma hakkının düzenlenmiş olduğu görülebilmektedir. Ancak bu hükümlerin genel olarak idari işlemler bakımından da kanun yollarına başvurma hakkını ihtiva ettiği ya da hükmün denetlenmesini talep hakkını idari yargıda da geçerli kıldığı söylenememektedir. Bunun dışında Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin kararlarıyla, söz konusu hakkın sağladığı güvenceleri idari uyuşmazlıklara da şamil olacak şekilde genişletip genişletmediğinin incelenmesi, söz konusu hakkın idari yargı alanında doğuracağı etkileri tahlil edebilme bakımından oldukça kıymetlidir. Bu nedenle çalışma kapsamında ağırlıklı olarak Anayasa Mahkemesinin ceza yargısı dışında hükmün denetlenmesini talep hakkını nasıl değerlendirdiğini anlamaya elverişli olacak norm denetimi kararları ile sınırlı incelemeler yapılmıştır. Böylece hükmün denetlenmesini talep hakkının, idari yargı düzeninde geçerliliği sorununun ötesinde söz konusu hakkın idari yargı düzeninde ne tür etkiler oluşturduğunun da değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

I. HÜKMÜN DENETLENMESİNİ TALEP HAKKININ İDARİ YARGI DÜZENİNDE GEÇERLİLİK KAZANMASI

Hükmün denetlenmesini talep hakkı, yukarıda da ifade edildiği üzere ilk bakışta ceza yargısı alanında kanun yollarına başvurma hakkı olarak pozitif düzenlemelere sahip olan ve salt bu düzenlemeler nedeniyle tüm idari uyuşmazlıklar bakımından da geçerli olduğu söylenemeyen bir hak olarak düşünülebilmektedir. Bununla birlikte bazı koşullarda idari yaptırım kararlarına¹⁴ ilişkin, mahkemeye erişim hakkının bir güvencesi olarak kanun yoluna başvuru hakkından söz edilebilmesi mümkün görülmektedir¹⁵. Zira Avrupa İnsan Hakları

14 İdari yaptırım kararları, idari işlem niteliğinde olmasına rağmen, bazı idari yaptırım kararları kanun hükümleri nedeniyle idari yargının görev alanı dışına çıkarılmıştır. Bu kararlar hakkında bkz. Akyılmaz, B., Kaya, C. ve Sezginer, M. (2019). *Açıklamalı İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, s. 336-347.

15 Kanun yoluna başvuru hakkı ve mahkemeye erişim hakkı ilişkisi için bkz. İnanç, M. (2024). s. 141-144.

Mahkemesinin (AİHM) adil yargılanma hakkının norm alanını giderek genişlettiği kararları içinde idari yaptırım kararlarını konu alan başvurular önemli bir yer tutmaktadır. Bu başvurular hakkında zaman zaman idari yaptırımlara konu eylemlerin adil yargılanma hakkı kapsamında suç isnadıyla ilgili bulunmadığına karar veren AİHM¹⁶, bazı kararlarıyla belirlediği kriterlere uyan idari yaptırım kararlarına konu eylemlerin suç isnadı kapsamında bulunduğunu tespit etmiştir¹⁷. AİHM tarafından geliştirilen kriterlerle¹⁸, suç isnadı niteliğinde görülebilen idari yaptırıma konu eylemlere ilişkin uyuşmazlıklarda, cezai konudan söz edildiği ve bu uyuşmazlıklar bakımından AİHS'in 6. maddesindeki güvencelerin yanı sıra 7 numaralı ek Protokolü'nün 2. maddesinde yer alan güvencelerin de uygulanabilir olduğu söylenebilmektedir¹⁹. Zira, AİHS'in ek 7 numaralı Protokolü'nün 2. maddesi, AİHS'in 6. maddesi ile düzenlenen adil yargılanma hakkının tamamlayıcı bir güvencesi ve bu yönüyle adil yargılanma hakkına getirilen ek bir güvence olarak karşımıza çıkmaktadır. AİHM tarafından AİHS'in 7 numaralı Protokol'ün 2. maddesinin birinci fıkrasındaki "suç" kavramı, Sözleşme'nin 6. maddesinin birinci fıkrasındaki "suç isnadı" kavramının karşılığı olarak görülmektedir²⁰.

16 Örnek olarak bkz. *Brandao Ferreira/Portekiz*, B. No: 41921/98, 28/9/2000.

17 Altıparmak, K. (1998). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Uygulama Alanı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 53., S. 1., s. 26-33.

18 AİHM yerleşik içtihadına göre, idari yaptırımların suç isnadı olarak kabul edilebilmesinde, "Engel kriterleri" olarak bilinen üç kriter olarak; iç hukukta suçun sınıflandırılması, suçun niteliği ve ilgili kişinin çarptırıldığı suçun ağırlık derecesi önem arz etmektedir. İkinci ve üçüncü kriterler alternatif olup ikisinin birlikte uygulanması şart değildir. AİHS'in 6. maddesinin uygulanabilmesi için söz konusu suçun doğası gereği ceza yaptırımı gerektirmesi veya söz konusu suç nedeniyle ilgili kişiye, niteliği ve ağırlık derecesi bakımından genel olarak ceza hukuku alanına giren bir yaptırım uygulanması gerekmektedir. *Hüseyin Turan/Türkiye*, B. No: 11529/02, 4/3/2008.

19 Büyüktavşan, M. T. (2018). "Kesinlik Sınırı Altındaki İdari Para Cezalarına Karşı İtiraz Yoluna Başvurulamamasının Cezai Konularda İki Dereceli Yargılanma Hakkı Bakımından İncelenmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 6., S. 12., s. 311.

20 *Gourepka/Ukrayna*, B. No: 61406/00, 6/12/2005, §§ 52-55.

Dolayısıyla AİHS'in 6. maddesinin birinci fıkrasına göre "suç" kavramı çerçevesinde görülebilecek bir eylemin, ek 7 numaralı Protokol'ün 2. maddesinin birinci fıkrasına göre hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında da yer aldığı kabul edilmektedir²¹. Bu noktada Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkını, tıpkı AİHM gibi AİHS'in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı ve ek 7 numaralı Protokol'ün 2. maddesi ile sınırlı bir mahiyette ele alıp almadığı sorusu önemli görülmektedir. Bu anlamda bir tespit olarak Anayasa Mahkemesinin hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkını ayırarak hükmün denetlenmesini talep hakkını adil yargılanma hakkından çıkarmadığı, hükmün denetlenmesini talep hakkını, adil yargılanma hakkı dışında hak arama hürriyetine dayandırdığı ileri sürülmüştür²². Gerçekten de Anayasa Mahkemesi, hükmün denetlenmesini talep hakkı ile ilgili geçmiş kararlarını da dikkate alarak söz konusu hakkın Anayasa'da güvence altına alınıp alınmadığı hususuna ilişkin sorunun farklı kavramlar altında tartışıldığını ve farklı sonuçlara ulaşıldığını, bu nedenle içtihadın netleştirilmesine ihtiyaç bulunduğunu ifade ederek E.2018/71, K.2018/118 sayılı ve 27/12/2018 tarihli kararında hükmün denetlenmesini talep hakkının Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında yer aldığını tespit etmiştir²³:

"10. Anayasa'nın 36., 154. ve 155. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde Anayasa'nın mahkemelerce verilen hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesini talep etme hakkını Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti kapsamında güvenceye kavuşturduğu görülmektedir."

Anayasa Mahkemesinin bu kararında, hükmün denetlen-

21 Kamburov/Bulgaristan, B. No: 31001/02, 23/4/2009, § 22.

22 Hakyemez, Y. Ş. (2022). "Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hak ve Özgürlüklerin Kapsamını Genişleten Yorumu", *Anayasa Yargısı*, C. 39., S. 1., s. 236; Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 24-25.

23 AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, §§ 5-10.

mesini talep hakkının, hak arama hürriyetine dayandığını vurgulaması, adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan kanun yoluna başvuru hakkından farklılığının da bir ifadesi olarak düşünülebilmektedir. Anayasa Mahkemesi tarafından, “suç” niteliğini haiz eylemlere karşı uygulanan idari yaptırımlar karşısında kanun yoluna başvuru hakkının, adil yargılanma hakkı kapsamında görüldüğü bilinmektedir²⁴. Oysa, hükmün denetlenmesini talep hakkını kanun yoluna başvuru hakkından farklı olarak AİHS’in 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkına dayandırmamakta, bu hak ile Anayasa’nın 36. maddesi arasında bir ayrıma gitmektedir²⁵. Nihayetinde, söz konusu hakkı, amaçsal bir yorumla Anayasa’da düzenlenen hak arama hürriyeti kapsamında görmektedir²⁶. Bu yaklaşımın idari yargı bakımından iki önemli sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi, bu yaklaşım, hükmün denetlenmesini talep hakkının, adil yargılanma hakkı ve onun zımni unsuru mahkemeye erişim hakkının²⁷ bir güvencesi niteliğindeki kanun yoluna başvuru hakkına yönelik AİHM içtihadı ile getirilen koşullar ve sınırlardan kurtulmasını sağlamaktadır. Zira AİHM içtihadında, AİHS’in 6. maddesinin taraf devletleri, bir temyiz veya istinaf yolu ihdas etmeye zorlamadığı kabul edilmekte²⁸ ancak böyle bir yol iç hukukta öngörülmüşse o zaman 6. maddedeki temel güvencelerin kanun yolları bakımından da geçerli olması gerektiği değerlendirilmektedir²⁹. Bu durumda AİHS’in 6. maddesinin zımni bir unsuru olan

24 AYM, E.2016/19, K.2016/17, 16/3/2016, § 10.

25 Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 24.

26 AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 8.

27 Mahkemeye erişim hakkının, AİHM içtihadıyla tespit edilen niteliğine ilişkin bkz. Öztürk, K. B. (2018). *Hak Arama Özgürlüğü Çerçevesinde Zorunlu İdari İtiraz*, Ankara: Yetkin Yayınevi, s. 74.

28 Hafif ceza kriterine uygun olmayan idari yaptırımlara karşı AİHS 7. Protokol’ün 2. maddesinin en az iki dereceli yargılama hakkı tanıyıp tanımadığı hususuna yönelik değerlendirmeler için bkz. Büyüktavşan, M. T. (2018). s. 311.

29 *Delcourt/Belçika*, § 25; *Ali Atlı* [1. B.], B. No: 2013/500, 20/3/2014, § 49; *Emine Karaşümez* [1. B.], B. No: 2013/3673, 11/12/2014, § 21; Yıldız, H. (2023). “Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 168., s. 205.

mahkemeye erişim hakkının, yalnızca ilk derece mahkemesinde dava açma hakkını değil şayet iç hukukta itiraz, istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvuru olanağı tanınmışsa bu kanun yollarına erişim hakkını da içerdiği kabul edilmektedir³⁰. Diğer bir ifadeyle iç hukukta, kanun yoluna başvuru imkânının tanınmadığı hâllerde, mahkemeye erişim hakkının bir güvencesi olarak kanun yollarına erişim hakkından da söz edilemeyecektir. Oysa hükmün denetlenmesini talep hakkı, kanun yollarına erişim hakkından farklı bir mahiyette tanımlanarak aşağıda açıklanacağı üzere idari yargıda ilk derecede kesinleşen bazı uyuşmazlıkların kanun yolu denetimine tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır.

Hükmün denetlenmesini talep hakkının hak arama hürriyetine dayandırılmasının idari yargı alanında ortaya çıkardığı ikinci ve daha önemli etkisi ise hükmün denetlenmesini talep hakkını adil yargılanma hakkının norm alanına ilişkin sınırlardan kurtarmış olması ve hükmün denetlenmesini talep hakkının idari yargıda da geçerlilik kazanmasını sağlamış olmasıdır. Zira adil yargılanma hakkı, medeni (*civil*) hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıklar ile suç isnadının (*criminal charge*) bulunduğu uyuşmazlıkların yargılanmasını içeren bir koruma alanına sahip olup medeni hak ve yükümlülüklerle veya suç isnadına ilişkin olmayan uyuşmazlıklar, AİHM tarafından adil yargılanma hakkının norm alanı içinde değerlendirilmemektedir³¹. Diğer yandan adil yargılanma hakkı gibi suç isnadı veya medeni hak ve yükümlülüklerle sınırlı bir hak olmayan hak arama hürriyeti, adil yargılanmayı temin eden güvenceler bakımından geniş kapsamlı bir hak niteliğinde görülebilmektedir³². Nitekim Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin sonraki norm denetimi kararlarında³³ yer alan “...hükmün denetlenmesini talep

30 Bayar ve Gürbüz/Türkiye, B. No: 37569/06, 27/11/2012, § 42.

31 İnceoğlu. S. (2018). *Adil Yargılanma Hakkı*, Ankara: Avrupa Konseyi, s. 4.

32 Günday, M. (2024). *İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 168.

33 AYM, E.2021/34, K.2022/21, 24/2/2022, § 16; AYM, E.2020/21, K.2020/53,

etme hakkı, konusu bir suç isnadına dayanan ya da medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin olan tüm yargılamalar için geçerlidir.” ifadeleri ile hükmün denetlenmesini talep hakkının, adil yargılama hakkı norm alanının konu bakımından sınırına tabi kılınmadığı vurgulanmaktadır³⁴. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin bazı kararlarında, hükmün denetlenmesini talep hakkının *“konusu bir suç isnadına dayanan ya da medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin olan tüm yargılamalar için”* geçerli olduğu şeklinde AİHS’in mad. 6/1 hükmüne benzer nitelikte ifadelere yer verildiği görülmüştür³⁵. Örneğin Anayasa Mahkemesinin 1/10/2020 tarihli ve E.2020/21, K.2020/53 sayılı kararında önce hükmün denetlenmesini talep hakkının, Anayasa’nın 36. maddesinden kaynaklanmakta olduğu tespit edilse de devamında hükmün denetlenmesini talep hakkının suç isnadına veya medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin yargılamalar için geçerli olduğu ifade edilmiştir³⁶:

“15. Anayasa’nın 36., 154. ve 155. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde Anayasa’nın mahkemelerce verilen hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesini talep etme hakkını yargılamanın konusuna göre herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti kapsamında güvenceye kavuşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, konusu bir suç isnadına dayanan ya da medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin olan tüm yargılamalar için geçerlidir.”

Yukarıda da ifade edildiği gibi hak arama hürriyeti çerçe-

1/10/2020, § 15.

34 Anayasa’nın 36., 154. ve 155. maddelerini birlikte değerlendirerek, hükmün denetlenmesini talep hakkını kabul etmesinin, Anayasa Mahkemesinin bu hakkı uluslararası sözleşmelerden daha geniş bir kapsamla tüm uyumsuzluklar için kabul ettiğini göstermekte olduğuna dair yorum için bkz. Hakyemez, Y. Ş. (2022). s. 238.

35 Bkz. AYM, E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020, § 15; AYM, E.2021/34, K.2022/21, 24/2/2022, § 16; AYM, E.2022/135, K.2023/30, 16/2/2023, § 15.

36 AYM, E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020, § 15.

vesinde, medeni hak ve yükümlülükler veya suç isnadına ilişkin konu bakımından kapsam sınırı bulunmamaktadır. O hâlde, Anayasa Mahkemesi kararında yer alan bu ifadelerin, bir suç niteliğinde sayılmayan idari yaptırımların veya medeni hak ve yükümlülükleri ilgilendirmeyen idari uyuşmazlıkların hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında olmadığı şeklinde mi anlaşılacağı sorusu akla gelebilmektedir. Ancak bu karar Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin diğer kararları ile birlikte incelendiğinde, aslında buradaki amacın sadece hükmün denetlenmesini talep hakkının ceza hukuku alanında daha geniş bir güvence ihtiva ettiğinin vurgulanması olduğu anlaşılmaktadır³⁷. Aksi hâlde hükmün denetlenmesini talep hakkının Anayasa Mahkemesi tarafından doğrudan, uyuşmazlıklar arasında konu ayrımı içermeyen Anayasa'nın 36. maddesine dayandırılıyor-ken aynı zamanda AİHS'in mad. 6/1 hükmünde yer alan adil yargılanma hakkının konu bakımından sınırına sığdırılmak istendiğine ilişkin hatalı bir sonuca ulaşılabilecektir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkını, tıpkı Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8.2.h maddesi gibi konu bakımından sınırlama yoluna başvurmadan tüm hak ve hürriyetlere şamil olacak biçimde tanımlamakta olduğunu ifade etmek daha uygun olacaktır³⁸.

Buraya kadar ifade edilenlerden anlaşılabilceği üzere hükmün denetlenmesini talep hakkının dayanağına ilişkin Anayasa Mahkemesinin yukarıda bahsedilen kararlardaki yaklaşım, hakkın kaynağını idari yargıyı dışarda bırakmayan bir anayasal güvenceye dayandırmakla, söz konusu hakkın idari yargı düzeninde de geçerlilik kazanmasını sağlayacak önemli bir adım olmuştur. Ancak bu adımın ne kadar ileriye götürüldüğü, söz konusu hakkın idari yargı düzeninin gelişiminde ne derece etkili olduğu ise Anayasa Mahkemesinin

37 Hakyemez, Y. Ş. (2022). s. 238.

38 U. N. (1987). *UN Treat Series*, C. 1.144., 17.949-17.961 Numaralı Anlaşmalar, New York, s. 127.

aşağıda açıklanan sonraki norm denetimi kararlarından daha iyi anlaşılabilir. Ancak, baştan ifade edilmelidir ki Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkı ile ilgili kararlarından, her durumda iki dereceli bir yargılamanın zorunlu olduğuna dair bir çıkarım elde etmeye imkân bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesinin, ilk derecede kesinleşen veya istinafa tabi olan veyahut temyize tabi kararlar bakımından farklı değerlendirmeleri bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin yaptığı değerlendirmelerde, uyuşmazlıkların “önemli” veya “önemsiz” sayılıp sayılmamasında parasal miktarları esas aldığına dair bir algı oluşabilmekte ise de özellikle idari yargı alanında sonuçlar doğuran son dönem kararlarından, önem ölçütü olarak yalnızca parasal miktarın değil doğabilecek başka hukuki sonuçların da dikkate alınmakta olduğu anlaşılmaktadır.

II. HÜKMÜN DENETLENMESİNİ TALEP HAKKININ İLK DERECEDE KESİNLEŞEN İDARİ YARGI KARARLARI BAKIMINDAN ETKİLERİ

Anayasa Mahkemesinin idari yaptırımlara yönelik ilk derece yargı mercii kararlarının kesin nitelikte olmasını, hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında değerlendirmek suretiyle vermiş olduğu kararlarının, söz konusu hakkın gelişimine yönelik önemli katkılar sağlamış olduğu kabul edilmektedir³⁹. Bu kararlardan sonra, 29/6/2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun’un 4/4/2015 tarihli ve 6645 sayılı Kanun’un 32. maddesiyle değiştirilen 8. maddesinin dördüncü fıkrasının dördüncü cümlesinin⁴⁰ Anayasa’ya uygunluğunu değerlendiren Anayasa Mahkemesi, 1/10/2020 tarihli ve E.2020/21, K.2020/53 sayılı kararıyla, hükmün de-

39 Gündüz’e göre, “Yüksek Mahkeme, idari yaptırımlara ilişkin vermiş olduğu bu kararı ile de hükmün denetlenmesini talep etme hakkının ceza yargılamaları ile sınırlı olmadığı yönündeki değerlendirmelerini somutlaştırmıştır.” Bkz. Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 11.

40 Söz konusu hüküm, “İtiraz üzerine verilen mahkeme kararları kesindir.” şeklinde olup, 4708 sayılı Kanun kapsamındaki tüm idari para cezalarına ilişkin olarak sonuç doğuracak biçimde formüle edilmiştir.

netlenmesini talep etme hakkının 4708 sayılı Kanun kapsamındaki ekonomik etki bakımından düşük miktarda sayılabilecek idari para cezalarına ilişkin verilen kararlara karşı başvuru yapılabilmesini zorunlu kılmadığını tespit etmiştir. Fakat Anayasa Mahkemesi, 4708 sayılı Kanun kapsamındaki tüm idari para cezalarının ekonomik etki bakımından düşük miktarda bulunmadığı ve bu nitelikteki yaptırımlar bakımından hükmün denetlenmesini talep hakkına yönelik sınırlamanın orantılı sayılamayacağı gerekçesiyle itiraz konusu kanun hükmünü iptal etmiştir.

İdari yargılama usulünde, uyuşmazlıkların görece hızlı çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla 2576 sayılı Kanun'da öngörülen "*tek hâkim sınırı*"⁴¹ veya 2577 sayılı Kanun kapsamında "*duruşma sınırı*"⁴² veya "*istinaf sınırı*"⁴³ gibi kanun koyucunun miktar bakımından görece önemsiz bulduğu bazı uyuşmazlıklara ilişkin özel düzenlemeler söz konusu olabilmektedir⁴⁴. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, aslında idari yargılama usulünde tam yargı davaları gibi konusu para ile ölçülebilen davalar, yalnızca miktar durumuna göre önemsiz sayılmamalıdır. Zira, bu davalar, idari yargı hukuk düzenini koruma işlevini de yerine getirmektedir⁴⁵. Tam yargı davaları dahi, her ne kadar subjektif dava olma bakımından adli yargıdaki tazminat davalarına benzemekte ise de⁴⁶, tazminat davalarından farklı olarak, idarenin hukuka aykırı eylem veya işlemini tespit ederek bir davranış kalıbı sunmakta, genele yayılan bir hukuksal etki doğurmaktadır⁴⁷. Anayasa Mahkeme-

41 Tek hâkim sınırı 2025 yılı için 388.000 TL'dir.

42 Duruşma sınırı 2025 yılı için 388.000 TL'dir.

43 İstinaf sınırı 2025 yılı için 44.000 TL olup, temyiz sınırı ise 1.324.000 TL'dir.

44 Yılmaz, S. (2023). "İdari Yargıda "Parasal Sınırlar"ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 72., S. 4., s. 1915.

45 Akyılmaz, B., Kaya, C. ve Sezginer, M. (2019). s. 44.

46 Tekinsoy, M. A. ve Bağrıaçık, A. (2022). "Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26., S. 3., s. 603.

47 Karahanoğulları, O. (2019). *İdari Yargı*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 8-10.

since kastedilen önem ölçütüne göre, “önemsiz” sayılabilecek uyuşmazlıkların ise, kanun koyucu tarafından istinaf kanun yolu incelemesine tabi kılınmayan uyuşmazlıklardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır⁴⁸. Bu uyuşmazlıklar dışında kalan idari uyuşmazlıkların ise ilke olarak iki dereceli bir yargılamaya güvencesine sahip olduğu söylenebilmektedir⁴⁹. O hâlde Anayasa Mahkemesinin istinaf sınırının üzerinde bir miktara tekabül eden uyuşmazlıkların “önemsiz” kabul edilmeyeceğine ilişkin yaklaşımı⁵⁰ da göz önüne alınınca yasa koyucunun önem ölçütü ile tutarlı bir sistem içinde orantı kurulduğu anlaşılabilmektedir. Bu durumda hükmün denetlenmesini talep hakkının her durumda iki dereceli bir yargılamayı zorunlu kılmadığı hususu da belirgin bir şekilde görünmektedir.

İdari yargı usulünü düzenleyen temel kanunların⁵¹ dışında, başka kanun hükümleri nedeniyle, idari yargı mercilerinin ilk derecede kesinleşen kararlarının sadece istinaf sınırının altında olanlardan ibaret olmaması, parasal sınırlar dışında da idari yargı mercilerinin tek dereceli olarak inceleme yapabilmeleri mümkün olmaktadır. Mesela, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu mad. 53/3 hükmü uyarınca sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda verilen idare mahkemesi kararları kesindir. Anayasa Mahkemesi, her ne kadar itiraz yoluna başvuran idari yargı mercii tarafından söz konusu kanun hükmünün Anayasa’nın 2., 36. ve 155. maddelerine

Tam yargı davaları kişisel yarar ile birlikte kamu yararı da sağlamaktadır. Akyılmaz, B., Kaya, C. ve Sezginer, M. (2019). s. 254.

48 Temyiz sınırına ilişkin “önemsizlik” kavramı ise ayrı bir tartışma konusudur. Mesela, bir görüşe göre, miktarı düşük de olsa temel hak ve hürriyetleri ilgilendiren konularla ilgili idari işlem ve eylemler hukuk devleti bakımından İYUK mad. 46’da sayılan konular kadar önemli görülebilmektedir. Akyıldız, A. (2015). İstinafa İlkesel Bakmak, içinde *Danıştay ve İdari Yargı Günü* 147. *Yıl Sempozyumu* (12 Mayıs 2015) No. 89 (ss. 11-32), Ankara: Danıştay Yayınları, s. 30.

49 Bkz. Ulusoy, A. D. (2024). “İdari Yargı’da Temyiz Parasal Sınırı Hakkındaki Anayasa Mahkemesi İptal Kararının Değerlendirilmesi”, *Danıştay Dergisi*, S. 157., s. 21.

50 Güzel, O. (2024). s. 235.

51 Bu ifadeyle 2575, 2576 ve 2577 sayılı Kanunlar kastedilmiştir.

aykırılığı iddia edilmiş olsa da dava konusu hükmün kanun yollarına sınırlama getirdiğini tespit ettikten sonra incelemeyi Anayasa'nın 16., 23. ve 40. maddesine uygunluk bakımından yapmıştır. Neticede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ek 7 numaralı Protokolü'nün veya mezkûr Anayasa hükümlerinin sınır dışı edilme kararlarına ilişkin idare mahkemesi kararlarına karşı bir kanun yolu öngörülmesini gerektirmediği sonucuna ulaşmıştır⁵².

9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun'un, İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'nun makul sürede yargılanma hakkına ilişkin kararlarına karşı Ankara Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz yolu öngören 7. maddesinin 4. fıkrasında, itiraz üzerine Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından verilen kararların kesin olduğu düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi tarafından söz konusu İnsan Hakları Komisyonunun verdiği kararların idari yargı denetimine açık olduğu değerlendirildiğine göre⁵³ söz konusu mad. 7/4 hükmünün, hükmün denetlenmesini talep hakkının sınırlanmasına bir örnek teşkil ettiği düşünülebilmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesinin bu hükmü ilgili olarak da henüz hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında inceleme yaparak, bir karar vermemiş olması nedeniyle söz konusu sınırlamanın Mahkemenin önüne gelmesi durumunda, hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında görüp görmeyeceği, bu kapsamda göreceyse Anayasa'nın 13. maddesine uygunluğunu nasıl değerlendireceği ve ne yönde karar vereceği bilinmemektedir. Ancak hükmedilen tazminat miktarlarının hak ihlalini ortadan kaldırmaktan uzak olduğu⁵⁴, kararlarda bariz takdir hatası ya-

52 AYM, E.2024/25, K.2024/116, 30/5/2024, §§ 15-20.

53 Anayasa Mahkemesine göre, "6384 sayılı Kanun uyarınca oluşturulacak Komisyonun verdiği kararların 'kesin hüküm' niteliğini taşımadığı, yargı fonksiyonu kapsamında olmadığı, başvuruları inceleme süreci ve uygulayacağı usulün idari nitelikte olduğu, kararlarının idari yargı denetimine tabi olduğu anlaşılmaktadır." AYM, E.2013/34, K.2013/74, 6/6/2013.

54 S.D. [2. B.], B. No: 2020/31969, 24/10/2024, § 32.

pıldıđı⁵⁵ ve makul sürede yargılama hakkına ilişkin ihlallerin giderilmesi için öngörülen bu sistemin pratikte etkili bir yol olmadığı⁵⁶ yönünde tespitler içeren bireysel başvuru kararlarında yer alan sair veriler de dikkate alınarak İnsan Hakları Tazminat Komisyonu ve Ankara Bölge İdare Mahkemesince verilen hatalı kararların kanun yolu denetimiyle azalacağına kanaat getirilirse söz konusu hükmün orantısız bir sınırlama oluşturması nedeniyle iptaline karar verebileceğine dair bir öngöründe bulunulabilmektedir. Buna karşın İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun zaten makul sürenin üzerinde olduğu iddialarıyla pek çoğu oldukça uzun süren yargılamalar aleyhine gerçekleştirilen başvurular hakkında inceleme yaptığı, bu inceleme sonucu verilen kararlara yapılan itirazlar hakkında verilecek kararların kanun yolu başvurusuna tabi tutulmasının davacıların tazminat talebine ilişkin çözüm süresini daha da uzatmak suretiyle külfet oluşturacağı da düşünülebilmektedir. Ancak bu külfetin İnsan Hakları Tazminat Komisyonu ve Ankara Bölge İdare Mahkemesince verilen hatalı kararların bireysel başvuru incelemesi sonucunda verilecek ihlal kararlarının giderilmesi için dosyanın Ankara Bölge İdare Mahkemesine gönderilmesini içeren uzun sürecin yarattığı külfetten daha ağır nitelikte olmayacağı düşünülmektedir⁵⁷.

III. KANUN YOLU MERCİİNİN İLK ELDEN VERDİĞİ KESİN KARARLAR BAKIMINDAN HÜKMÜN DENETLENMESİNİ TALEP HAKKININ ETKİLERİ

Anayasa Mahkemesinin 26/10/2022 tarihli ve E.2022/89, K.2022/129 sayılı kararına ilişkin incelemede, 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle değıştirilen

55 A.T. ve diğerleri [2. B.], B. No: 2020/26878, 24/5/2023, § 42.

56 S.D., § 33.

57 Anayasa Mahkemesi, İnsan Hakları Tazminat Komisyonu ve Ankara Bölge İdare Mahkemesi kararlarını birlikte ele alarak incelese de makul sürede yargılanma hakkı bakımından tespit ettiği ihlalin ortadan kaldırılması için dosyanın, Ankara Bölge İdare Mahkemesi'ne gönderilmesine karar vermektedir. *Besime Günal ve diğerleri* [1.B.], B. No: 2020/24855, 23/10/2024, § 24.

45. maddesinin (5) numaralı fıkrasının birinci cümlesinin “... ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde,...” kısmı, temyize tabi kararlar yönünden hükmün denetlenmesini talep hakkına ve Anayasa’da yer alan başkaca haklara uygunluk bakımından denetlenmiştir. Bu incelemede, idari uyuşmazlığın esasının ilk elden bölge idare mahkemesince karara bağlandığı ve kararın kesin nitelikte olduğu durumların hükmün denetlenmesini talep etme hakkına müdahale oluşturabileceği tespit edilmişse de bölge idare mahkemesi kararlarından temyize tabi olanları yönünden hükmün denetlenmesini talep etme hakkına yönelik herhangi bir müdahale bulunmadığına karar verilmiştir⁵⁸.

Yukarıda açıklandığı üzere Anayasa Mahkemesi bölge idare mahkemesince ilk elden verilen kesin kararlardan temyize tabi olanları yönünden hükmün denetlenmesini talep hakkının zedelenmediğine karar vermiş olduğu gibi 11/10/2023 tarihli ve E.2023/60, K.2023/176 sayılı kararında, temyize tabi olmayanları ile ilgili yaptığı incelemede de davanın reddine karar vermiştir. Söz konusu kararda, Anayasa Mahkemesi tarafından 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’un 19. maddesiyle değiştirilen 45. maddesinin beşinci fıkrasının birinci cümlesinin “...ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde,...” bölümü “bölge idare mahkemesinin vereceği kesin kararlar” yönünden incelenmiştir. Yapılan incelemede, söz konusu hüküm istinafa ilişkin diğer kurallarla birlikte değerlendirilerek, hüküm kapsamında olmayan yargılama usulüne ilişkin başka hataların bölge idare mahkemeleri tarafından ilk derece mahkemesine gönderilmesini sağlayan bir düzenleme bulunmadığı gözetilerek, bu kapsamda yer

58 AYM, E.2022/89, K.2022/129, 26/10/2022, §§ 28-39.

alan uyumsuzluklar bakımından bölge idare mahkemelerince verilen kesin nitelikli kararların hükmün denetlenmesini talep hakkına aykırılık oluşturup oluşturmadığı sorgulanmıştır. İnceleme sonunda söz konusu hükmün, hükmün denetlenmesini talep hakkı ile ilgisi görülmediği belirtilerek devamında “...istinaf merciinin hukuka uygun bulmadığı kararları kaldırarak dosyayı ilk derece mahkemesine göndermeye ilişkin yetkilerinin genişletilmesi kanun koyucunun yargılama usullerini belirleme konusundaki takdir yetkisi kapsamında yapmış olduğu düzenlemeleri uygulanamaz hâle getirebilir. Bu bağlamda kuralda belirtilen hâller dışında da istinaf incelemesi sırasında tespit edilen ilk derece mahkemesinde yapılan yargılamadaki maddi ve usule ilişkin eksiklerin giderilmesi için dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi ve hükmün denetlenmesi hakkının bu yolla tesisinin zorunlu olduğu söylenemez.” şeklinde tespitlerde bulunulmuştur⁵⁹.

Anayasa Mahkemesi tarafından, temyiz veya istinaf kesinlik sınırı somut olaya uygulanırken, hangi tarihe göre değerlendirme yapılabileceğini gösteren açık bir kanun hükmü bulunmaması nedeniyle hükmün denetlenmesini talep hakkına getirilen sınırlamanın, Anayasa’nın 13. ve 36. maddelerine aykırı olduğuna karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, 26/7/2023 tarihli ve E.2023/36, K.2023/142 sayılı kararına ilişkin incelemede, 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’un 20. maddesiyle değiştirilen 46. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan “Konusu yüz bin Türk lirasını aşan...” ibaresinin, her yıl yeniden değerlendirme oranına göre belirlenen parasal sınırın değerlendirilmesinde karar verecek yargı merciince “işlem veya eylem tarihi, idareye başvuru tarihi, dava tarihi, ilk derece mahkemesi karar tarihi veya istinaf merciinin karar tarihi”⁶⁰ gibi tarihlerden hangisinin esas alınacağına ilişkin belirli bir açıklıkta ve öngörülebilir şekilde düzenlenme bulunmaması

59 Bkz. AYM, E.2023/60, K.2023/176, 11/10/2023, §§ 27-29.

60 AYM, E.2023/36, K.2023/142, 26/7/2023, § 15.

nedeniyle kanunilik şartının karşılanmamış olması⁶¹ ve miktarı itibarıyla önemsiz olduğu kabul edilemeyecek idari davalarda ilk elden bölge idare mahkemesince davacı aleyhine bir karar verilmesi durumunda, hükmün denetlenememesi kişilere yüklediği aşırı külfetin Danıştayın iş yükünün azaltılması amacı karşısında orantısız olduğunu ve Anayasa'ya aykırı olduğunu tespit etmiştir⁶². 26/10/2023 tarihli ve E.2023/81, K.2023/184 sayılı kararına ilişkin incelemede ise Anayasa Mahkemesi, 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle değiştirilen 45. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi ile 8/6/2000 tarihli ve 4577 sayılı Kanun'un 9. maddesi ile değiştirilen ek 1. maddesinin iptaline karar verirken yalnızca 26/7/2023 tarihli ve E.2023/36, K.2023/142 sayılı kararının gerekçesindeki gibi sınırlamada kanunilik ilkesine aykırılığa ilişkin tespitlerine dayanarak sınırlamanın Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vermiştir⁶³.

Anayasa Mahkemesinin yukarıda sözü edilen son iki kararından sonra kanun koyucu tarafından 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun ek 1. maddesi iki fıkra olarak değiştirilerek ikinci fıkra ile istinaf ve temyiz yoluna başvurulabilecek kararların belirlenmesinde nihai kararın verildiği tarihin esas alınacağına ilişkin hüküm getirilerek belirsizlik giderilmeye çalışılmıştır⁶⁴. Ancak söz konusu hükmün Anayasa'ya uygunluğunun denetlendiği 11/2/2025

61 AYM, E.2023/81, K.2023/184, 26/10/2023, § 16.

62 AYM, E.2023/36, K.2023/142, 26/7/2023, § 23.

63 AYM, E.2023/81, K.2023/184, 26/10/2023, § 16.

64 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun ek 1. maddesinin ikinci fıkra hükmü tümüyle şu şekildedir: "2. 17 nci madde uyarınca duruşma yapılmasının zorunlu olduğu davaların belirlenmesinde davanın açıldığı; 45 inci ve 46 ncı maddeler uyarınca istinaf veya temyiz yoluna başvurulabilecek kararların belirlenmesinde ise ilk derece mahkemesi veya bölge idare mahkemesince nihai kararın verildiği tarihteki parasal sınır esas alınır. Ancak nihai karar tarihinden sonra parasal sınırlarda meydana gelen artış, bölge idare mahkemesinin kaldırma veya Danıştayın bozma kararı üzerine yeniden bakılan davalarda uygulanmaz."

tarihli ve E.2025/39, K.2025/35 sayılı kararında Anayasa Mahkemesi, istinaf veya temyiz kanun yolunun kesinlik sınırını belirten parasal limitlerin enflasyona göre güncellenmesinin öngörülmesine karşın itiraz konusu hüküm nedeniyle dava konusu değerin maruz kalabileceği enflasyondan kaynaklanan külfetin davanın tarafları üzerinde kalabileceğini gözeterek sınırlamanın Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Bu kararla ayrıca söz konusu iptal hükmünün Resmî Gazete'de yayımlandıktan 9 ay sonra yürürlüğe girmesine hükmedilmiştir. Karar 6/3/2025 tarihli ve 32833 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış, dokuz aylık süre bu tarihten itibaren başlamıştır.

İdari yargı sistemimizde, kanun yolu merciinin ilk elden karar verdiği başkaca durumlar da olabilir. Anayasa Mahkemesinin henüz hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında inceleyerek bir karar vermemiş olduğu, mesela İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A ve 20/B maddelerine göre temyiz merciinin bazı koşullarda ilk elden karar vermesini içeren düzenlemeler gibi hükmün denetlenmesini talep etme hakkına sınırlama örneği olarak görülebilecek yasal düzenlemeler de mevcuttur. Burada, hükmün denetlenmesini talep hakkının iki dereceli yargılamanın yapıldığı durumlarda temyiz merciince esasa ilişkin farklı şekilde verilen kararların da denetlenmesini zorunlu kıldığı düşünülmemelidir⁶⁵. Nitekim Anayasa Mahkemesinin, bir yargı kolunun en üst dereceli merciince yapılacak incelemeler sonucu verilen kararlara karşı kanun yolu öngörülmemiş olmasını mahkemeye erişim hakkı bakımından etkili başvuru hakkına aykırılık teşkil etmeyeceğine dair yaklaşımının⁶⁶ benzerini hükmün denetlenmesini talep hakkı kapsamında da geliştirmiş olması bu anlamda değerli görülmektedir⁶⁷:

65 Ulusoy, A. D. (2024). s. 24.

66 Karşılaştırınız: AYM, E.2022/48, K.2022/93, 20/7/2022, § 37 ve AYM, E.2022/89, K.2022/129, 26/10/2022, § 28.

67 AYM, E.2022/89, K.2022/129, 26/10/2022, § 28.

“...bölge idare mahkemesi kararlarından 2577 sayılı Kanun’un 46. maddesi uyarınca temyize tabi olanlar yönünden bunların Danıştay tarafından gözden geçirilmesi ve denetlenmesi imkânı bulunduğundan hükmün denetlenmesini talep etme hakkına yönelik herhangi bir müdahalenin varlığı söz konusu değildir.”

Anayasa Mahkemesinin 26/7/2023 tarihli ve E.2023/36, K.2023/142 sayılı; 26/10/2023 tarihli ve E.2023/81, K.2023/184 sayılı kararlarının bölge idare mahkemelerince ilk elden verilen kararların hükmün denetlenmesini talep hakkını sınırlamada orantılı olup olmadığının yanı sıra idari yargıda parasal limitlerin zaman bakımından uygulanmasına ilişkin sonuçlar da doğurduğu görülmektedir. Söz konusu kararlara uygun olarak kanun yoluna başvuruya ilişkin kesinlik sınırlarının değerlendirilmesinde davanın açılma tarihinin esas alınmasını içeren bir yasal düzenleme ihtiyacı bulunuyorken kanun koyucu tarafından getirilen hüküm, Anayasa Mahkemesinin söz konusu iptal kararlarının gereklerini sağlamaktan uzak olması nedeniyle eleştirilmiştir⁶⁸. Nitekim bu yasa hükmü de Anayasa Mahkemesinin 11/2/2025 tarihli ve E.2025/39, K.2025/35 sayılı kararıyla iptal edilmiştir. Bu noktada yasa koyucu tarafından Anayasa Mahkemesinin son iptal kararları da dikkate alınarak parasal sınırların zaman bakımından uygulanması noktasında hukuki belirlilik, öngörülebilirlik ve ölçülülük ilkelerinin gözetilmesi suretiyle bu ilkelere daha uygun yeni bir yasal düzenleme yapılmasına duyulan ihtiyacın devam ettiğini belirtmek gerekir.

Bu kararlardan öncesinde de idari yargıda kanun yoluna ilişkin her yıl güncellenen parasal sınırların karar tarihinde ulaştığı miktar bakımından görülmekte olan davalar üzerinde etki ve sonuç doğurmasına yönelik uygulamalar, mahkemeye erişim hakkı, hükmün denetlenmesini talep hakkı, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkesine aykırı görülmekte; idari

68 Yılmaz, S. (2023). s. 1.992, 1.993.

yargı mercilerince davanın açıldığı tarihteki sınırların dikkate alınmasının gerektiği ifade edilmekteydi⁶⁹. Hukuki belirliliğin sağlanabilmesi içinse idari yargılama usulünde kanun yoluna başvuruya ilişkin kesinlik sınırına yönelik değerlendirmelerde davanın açıldığı tarihin esas alınmasını gerektiren bir kanun hükmü ihtiyacı olduğu ifade edilmekteydi⁷⁰. O hâlde, Anayasa Mahkemesinin 11/2/2025 tarihli ve E.2025/39, K.2025/35 sayılı kararından sonra da hâlâ devam eden bu problem karşısında soruna ilişkin hukuka uygun bir çözümün kanun koyucu tarafından davanın açılış tarihini esas alan bir düzenleme yapılmasıyla üretilebileceği düşünülebilmektedir⁷¹.

IV. BELİRLİ KONULAR DIŞINDA DANIŞTAYA TEMYİZ YOLUNUN KAPATILMIŞ OLMASININ HÜKMÜN DENETLENMESİNİ TALEP HAKKINI ÖLÇÜSÜZ SINIRLANDIRMASI

İdari yargı usulünde temyize tabi kararlar 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 46. maddesinde sayılan konularla ilgili verilen kararlar ve Danıştay dava dairelerinin ilk derece yargı yeri sıfatıyla bakmış olduğu davalarda verilen kararlar olarak ifade edilebilmektedir⁷². Bu konular dışında bölge idare mahkemelerinin istinaf incelemesi sonucunda verdiği kararların kesin olduğuna dair İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun mad. 45/6 hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından hükmün denetlenmesini talep hakkı

69 Söyler, Y. ve Yılmaz, M. (2021). "Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29., S. 3., s. 2.159-2.164.

70 Yıldız, H. (2023). s. 221.

71 Yılmaz, S. (2023). s. 1994; Ulusoy, A. D. (2024). s. 32, 33; Candan, T. (2025). "Kanun Yollarına Başvuru Hakkının Belirlenmesinde Esas Alınan Tarihlerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı ve Değerlendirilmesi", <https://turgutcandan.com/2025/03/07/kanun-yollarina-basvuru-hakkinin-belirlenmesinde-esas-alinan-tarihlerle-ilgili-anayasa-mahkemesi-karari-ve-degerlendirilmesi/> (Erişim Tarihi: 13/4/2025); Atay, E. E. (2024). *İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 836.

72 Karavelioğlu, C. (2018). *Açıklamalı, İçtihatlı ve İstinaf Kurumuyla İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 1.483.

çerçevesinde incelenmiştir⁷³. Anayasa Mahkemesi, 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle başlığı ile birlikte değiştirilen 45. maddesinin altıncı fıkrasının birinci cümlesini, hükmün denetlenmesini talep hakkına yönelik ölçüsüz bir sınırlama getirmesi nedeniyle "*istinaf başvurusunun kısmen veya tümünden kabulü hali*" yönünden iptal etmiştir⁷⁴. Anayasa Mahkemesi yaptığı bu incelemede, idari yargılama usulünde, herhangi bir önem ölçütüne göre ayırım yapılmaksızın temyize tabi olmayan bölge idare mahkemesi kararlarının kesin nitelikli olmasının sonucunda temyiz yolu kapalı olan ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılarak esas hakkında bölge idare mahkemesince yeni bir karar verilmesi hâlinde bu karara karşı temyiz yoluna başvurulamaması durumunun hükmün denetlenmesini talep etme hakkına aykırılık teşkil edebileceğini tespit etmiştir⁷⁵. Anayasa Mahkemesine göre itiraz konusu 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun mad. 45/6 hükmü "... *istinaf merciinin bu tür bir kararının yaratacağı sonuçların önemi gözetilerek uyumsuzluğa ilişkin temyiz incelemesinin gerekli olup olmadığı noktasında herhangi bir değerlendirme yapılmasına imkân vermeksizin temyiz kanun yolunu kapatmaktadır.*" Gerçekten de idari yargılama usulünde temyiz merciinin İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 46. maddesinde sayılanlar dışında bölge idare mahkeme kararlarını temyizen inceleyebilme hususunda takdir yetkisi öngörülmemiştir⁷⁶. Danıştay istese dahi 46. maddede sayılmayan son derece önemli bir uyumsuzluk hakkında verilen bölge idare mahkemesi kararını temyizen inceleyememektedir. Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararı ise soruna kısmen çözüm sağlamaktadır. Zira bu karar ile bölge idare mahkemelerinin esas hakkında yeniden verdiği kararların temyiz edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte son derece önem-

73 AYM, E.2024/189, K.2025/83, 27/3/2025.

74 AYM, E.2024/189, K.2025/83, 27/3/2025, § 30.

75 AYM, E.2024/189, K.2025/83, 27/3/2025, § 28.

76 Günday, M. (2024). s. 561, 562.

li bir konuya ilişkin de olsa ilk derece mahkemesi kararı ile aynı yönde verilen bölge idare mahkemesi kararları temyiz edilemeyecektir. Zira Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu iptal kararı, “*istinaf başvurusunun kısmen veya tümünden kabulü hâli*” yönünden sonuç doğurmaktadır. Bu durumda Anayasa Mahkemesinin neden önemli uyuşmazlıkları içeren tüm bölge idare mahkemesi kararlarının üst yargı merciince denetlenbilmesine cevaz verecek bir iptal kararı vermemiş olduğu sorusu akla gelebilmektedir. Elbette Anayasa Mahkemesinin yaklaşımında, hükmün denetlenmesini talep hakkı bakımından verilen hükmün üst derecede denetlenmesinin yeterli görüldüğü, ne kadar önemli olsa da hiçbir konu bakımından bu hakkın üç dereceli bir yargılamayı zorunlu kılmadığı düşünülebilmektedir. Zira Anayasa Mahkemesine göre hükmün denetlenmesini talep hakkı, idari uyuşmazlıkların her durumda temyize tabi olmasını gerektirmemektedir. Anayasal sınırlar içinde kalmak şartıyla önemsiz sayılabilecek uyuşmazlıkların makul sürede yargılanmasını sağlama veya Danıştayın iş yükünün hafifletilmesi gibi nedenlerle belirli konuların temyize tabi kılınmaması hususunda kanun koyucunun takdir yetkisinin bulunduğu kabul edilmektedir⁷⁷.

Anayasa Mahkemesinin İdari Yargılama Usulü Kanunu mad. 45/6 hükmünü tümüyle iptal etmek yerine, belirli yönünden iptal kararı vererek meseleye kısmen çözüm üretme yolunu seçmiş olması bir yana, bu kararı ile idari yargı usulüne ilişkin sistematik bir soruna⁷⁸ yönelik ürettiği kısmi çözümün idari yargı usulü bakımından değeri büyüktür. Ancak bu noktada söz konusu hükmün tümüyle iptal edilmesi ve bu şekilde yasa koyucuya daha kapsamlı bir çözüm için olanak tanınması ihtimalinin de üzerinde durulmasında yarar bulunmaktadır. Zira yasa koyucu tarafından 46. maddede sayılan

77 AYM, E.2022/135, K.2023/30, 16/2/2023, § 35.

78 Danıştayın içtihat birliğini sağlamak üzere gerekli gördüğünde istinaf kararlarını temyize açamaması idari yargı sistemimizdeki kanun yolları konusundaki en önemli sorun olarak ifade edilmektedir. Ulusoy, A. D. (2024). s. 28.

konular dışındaki uyuşmazlıklara ilişkin bölge idare mahkemesi kararlarına karşı temyiz başvurusu yapılabilmesi hususunda Danıştaya takdir yetkisi tanınması daha kapsamlı bir çözüm olarak düşünülebilmektedir. Aslında 2014 yılında idari yargı usulüne ilişkin kanun yolu reformuna yönelik hazırlık çalışmaları sırasında “*temyiz başvuru filtrelemesi*” ismiyle veya 2017 yılında Danıştayın iş yükünün azaltılmasını amaçlayan yasa değişiklikleri kapsamında yapılan hazırlık çalışmalarında “*temyiz izni*” ismiyle Danıştaya temyiz başvurularını kabul etme hususunda olanak tanıyan öneriler yapılmış olsa da yasa koyucu tarafından bu önerilere uygun bir kanun hükmü ihdas edilmemiştir⁷⁹. Nihayetinde Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararının etkisiyle bölge idare mahkemelerinin istinaf incelemesi sonucunda ilk derece yargı merciinin kararını kısmen veya tamamen kaldırarak esas hakkında verdiği yeni kararlardan, İdari Yargılama Usulü Kanunu mad. 46 hükmü çerçevesinde temyiz yoluna tabi kılınmayanlarının da temyiz edilebilmesinin yolu açılmaktadır. Ancak bu karar, mad. 46 hükmü çerçevesinde temyiz yoluna tabi kılınmayan ve büyük önem arz eden uyuşmazlıklarla ilgili açılan davalar hakkında, bölge idare mahkemelerince ilk derece idari yargı mercilerinin kararlarına karşı yapılan istinaf başvurularının reddine dair kararlarının temyiz edilmesine ilişkin sınırlamayı sona erdirmemektedir. Dolayısıyla bu uyuşmazlıklar bakımından “*temyiz izni*” gibi filtreleme sistemine duyulan ihtiyacın sürmekte olduğu görülmektedir. Her ne kadar, Anayasa Mahkemesinin yaklaşımından, hükmün denetlenmesini talep hakkının söz konusu uyuşmazlıklar bakımından üç dereceli bir yargılamayı zorunlu kıldığına dair bir çıkarım yapılamasa da yasa koyucunun hükmün denetlenmesini talep hakkının kapsamını Anayasa Mahkemesinden daha geniş yorumlamasına engel bulunmamaktadır. Ayrıca böyle bir çözüm yalnızca

79 Her iki yasa çalışması sürecinde Adalet Bakanlığına sunulan taslak metinlerde yer alan önerilerin Bakanlıkça hazırlanan kanun taslağından çıkarılmış olduğu ve bu nedenle filtreleme sisteminin kanunlaştırılmadığına ilişkin açıklamalar için bkz. Güzel, O. (2024). s. 70, 71.

hükmün denetlenmesini talep hakkı bakımından fayda sağlamayacaktır. Aynı zamanda, yasa koyucu tarafından 2577 sayılı Kanun'da 6545 sayılı Kanun'la yapılan değişikliklerin gerekçesinde ifade edilen Danıştayın içtihat mahkemesi rolünün güçlendirilmesi temel amacını gerçekleştirme bakımından da değer taşımaktadır. Zira Anayasa Mahkemesi tarafından, belirli konular dışında temyiz yolunun kapatılmış olmasının Danıştayın içtihat mahkemesi rolünü güçlendirme bakımından elverişli olmadığı da ortaya konulmuştur⁸⁰. Bu durumda belirli uyuşmazlıklar dışında temyiz yolunun kapatılması suretiyle sadece bazı yönleriyle değil tüm yönleriyle hak arama hürriyetine getirilen sınırlamanın kaldırılmasının hukuk devleti ilkesi bakımından daha yerinde bir çözüm olacağı değerlendirilmektedir. Zira Anayasa Mahkemesi tarafından hak arama hürriyeti, hukuk devletinin başlıca ölçütü ve demokrasinin vazgeçilmez koşullarından biri olarak nitelendirilmektedir⁸¹. Üstelik hukuk devleti ilkesi bakımından, idarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğu büyük önem arz etmekte olduğundan idari yargı kararları karşısında hükmün denetlenmesini talep hakkının sınırlandırılması, hak arama hürriyeti ve hukuk devleti ilkesi önünde önemli bir engel oluşturma riski taşımaktadır⁸². Bu riskin en aza indirilmesi için idari yargı mercilerince verilen kararların gerektiğinde temyiz kanun yolu denetimine tabi tutulmasına imkân tanınmasına, hükmün denetlenmesini talep hakkına getirilen sınırlamaların kaldırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır⁸³. Do-

80 “... kanunlarda belirtilen belirli konular dışındaki uyuşmazlıklara ilişkin olarak temyiz yolunun kapalı olması, içtihadın gelişmesi ve çeşitlenmesine hizmet etmeyeceği gibi içtihadın kısır bir alana hapsolmesine de neden olabilir.” Bkz. AYM, E.2024/189, K.2025/83, 27/3/2025, § 29.

81 Anayasa Mahkemesi hak arama hürriyetini, hukuk devletinin başlıca ölçütü ve demokrasinin vazgeçilmez koşullarından biri olarak nitelendirmektedir. Bkz. AYM, E.1991/2, K.1991/30, 19/9/1991.

82 Gündüz, E. ve Gündüz, H. (2022). s. 26.

83 Temel hak ve özgürlüklerle ilişkisi nedeniyle hükmün denetlenmesini talep hakkına yönelik genişletici yorum yapılması gerektiğine dair görüşler için bkz. Usta, Ö. (2024). “İdari Yargıda Temyiz Kanun Yoluna İlişkin Parasal Sınır Şartı ve Anayasa Mahkemesinin İptal Kararının Değerlendirilmesi”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10., S. 1., s. 271.

layısıyla bu hakka yönelik sınırlamaların kaldırılmasının ve hükmün denetlenmesini talep hakkının sağladığı güvence-lerin hem yargı hem de yasama organı tarafından olabildiğince geniş yorumlanmasının hukuk devleti ilkesine katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin norm denetimi kararları, Türkiye’de insan haklarının gelişimi bakımından önemli bir gelişmedir. Bu çalışmada ayrıntılarıyla değerlendirilen kararlar göstermektedir ki Anayasa Mahkemesi, hükmün denetlenmesini talep hakkını bağımsız bir anayasal güvence olarak tanımlamaktadır. Hükmün denetlenmesini talep hakkı, uyumsuzlukların çözümünde ikinci bir yargı merciinin denetimini öngörerek tek dereceli yargılamaların olumsuzluklarını azaltan ve bu şekilde, bireylerin yargısal korunma taleplerinin etkinliğini, usul güvencelerinin işlerliğini ve yargıya güven duygusunu geliştiren bir anayasal hak olarak değerlendirilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu hakkın anayasal dayanağını 36. maddede yer alan hak arama hürriyeti çerçevesinde tespit etmiş, adil yargılanma ve mahkemeye erişim hakkı ile ilişkisini kurmadan, bu haklardan farklı ve onlara göre daha geniş veya daha farklı bir koruma sağladığını da vurgulamıştır. Böylece adil yargılanma hakkının norm alanına ilişkin sınırlamalara da sıkıştırılmayan hükmün denetlenmesini talep hakkı, bu şekliyle daha geniş bir alanda koruma sağlamaktadır.

Hükmün denetlenmesini talep hakkına yönelik, idari yargı sisteminde yer alan bazı sınırlamaların bu hakkın kaynağı olan hak arama hürriyetine, hukuk devleti ilkesi, öngörülebilirlik, belirlilik veya ölçülülük ilkelerine uygun olmadıklarının tespit edildiği görülmüştür. Mahkemenin özellikle “önem ölçütü” bağlamında geliştirdiği yorumun yasa koyucunun belirlediği ölçünün dikkate alınması suretiyle de olsa idari

yargılamanın özelliğine uygun düşmeyebileceği anlaşılmıştır. İdari yargının idarenin hukuka uygun davranma yükümlülüğü çerçevesinde idareyi hukuk içinde kalmaya zorlama işlevini yerine getirmesi nedeniyle parasal miktar olarak önemsiz görülen bir dava, ilkesel anlamda önemli kamusal sonuçlar doğurabilir. Bu durum, hükmün denetlenmesini talep hakkının yasa koyucu bakımından “önemsiz” olarak nitelendirilen davalar bakımından da geçerli görülmesinin hukuk devleti ilkesi yararına başka bir olumlu sonucu olarak değerlendirilebilir. Elbette bu konu yasa koyucunun takdiri bulunduğu da düşünülebilir. Zira hükmün denetlenmesini talep hakkının her durumda iki dereceli bir yargılamayı zorunlu kılma anlamına gelmediği anlaşılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin yaklaşımıyla idari yargı düzeninde usule ilişkin bazı önemli sorunlara yol açan hükümleri iptal ederek idari yargı usulünün bu hak kapsamında yeniden şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu hakka ilişkin geliştirilen içtihadın da etkisiyle yasa koyucunun idari yargı düzeninde içtihat birliğini güçlendirecek ve kanun yollarını daha etkin kılacak düzenlemeler yapmasına ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Hakka ilişkin getirilecek sınırlamalar hususunda ise idari yargı alanında hak arama hürriyetine yönelik sınırlamalar ile oluşan külfetin sadece davanın tarafları üzerinde değil idarenin yargısal denetiminin geliştirilmesindeki kamusal yararı üzerinde de etki doğurduğunun hesaba katılması gerektiği ve sınırlamaların bu anlamda ölçülü olması gerektiği anlaşılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkına ilişkin kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden daha özgürlükçü bir yaklaşım ortaya çıkarmış ve ilk elden verilen kesin kararların veya iki derecede farklı yönde verilen kararların da üst derecede denetime tabi kılınması yolunu açarak idari yargıda hükmün denetlenmemesinin olası olumsuz sonuçlarını bertaraf edecek şekilde, idari yargı sisteminin

gelişimini sağlamaktadır. Elbette bu hak, kanun yoluna başvuruya ilişkin tüm sorunları çözmeye yetmemektedir. Tüm kararların en üst derecede incelenebilmesine ilişkin sorunsuz bir idari yargı sistemi de vadetmemektedir. Ancak, yasa koyucunun takdir yetkisinde yer alan bu sorunlara alternatif bir çare sunmanın yanı sıra, yasa koyucuyu hukuk devletine uygun bir yargı sistemi kurma hususunda yönlendirmektedir. Anayasa Mahkemesinin hükmün denetlenmesini talep hakkının gelişim sürecinde yargısal denetimi ileriye taşıyan yaklaşımının idari yargıda usule ilişkin bazı sorunların çözümü, insan haklarının gelişimi ve hukuk devleti ilkesini daha etkin kılacak bir dönüşümün en önemli adımları arasında anılacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKYILDIZ, Ali (2015). İstinafa İlkesel Bakmak, içinde *Danıştay ve İdari Yargı Günü 147. Yıl Sempozyumu (12 Mayıs 2015) No. 89* (ss. 11-32), Ankara: Danıştay Yayınları.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, KAYA, Cemil ve SEZGİNER, Murat (2019). *Açıklamalı İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- ALTIPARMAK, Kerem (1998). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin Uygulama Alanı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 53., S. 1., ss. 1-35.
- ATALI, Murat, ERMENEK, İbrahim ve ERDOĞAN, Ersin (2019). *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- ATAY, Ender Ethem (2024). *İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BÜYÜKTAVŞAN, Muhammed Taha (2018). “Kesinlik Sınırı Altındaki İdari Para Cezalarına Karşı İtiraz Yoluna Başvurulamamasının Cezai Konularda İki Dereceli Yargılanma Hakkı Bakımından İncelenmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 6., S. 12., ss. 279-313.
- CANDAN, Turgut (2025). “Kanun Yollarına Başvuru Hakkının Belirlenmesinde Esas Alınan Tarihlerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararı ve Değerlendirilmesi”, <https://turgutcandan.com/2025/03/07/kanun-yollarina-basvuru-hakkinin-belirlenmesinde-esas-alinan-tarihlerle-ilgili-anayasa-mahkemesi-karari-ve-degerlendirilmesi/> (Erişim Tarihi: 13/4/2025)
- GÜNDAY, Metin (2024). *İdari Yargılama Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GÜNDÜZ, Fatma Ebru ve GÜNDÜZ, Hakan (2022). “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hükmün Denetlenmesini Talep Etme Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C. 13., S. 49., ss. 1-28.

- GÜZEL, Oğuzhan (2024). *Türk İdari Yargılama Hukukunda Temyiz*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki (2022). “Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hak ve Özgürlüklerin Kapsamını Genişleten Yorumu”, *Anayasa Yargısı*, C. 39., S. 1., ss. 233-257.
- İNANÇ, Mehmet (2024). “İdari Yargılama Hukukunda İptal Davaları Bakımından Mahkemeye Erişim Hakkı”, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- İNCEOĞLU, Sibel (2018). *Adil Yargılanma Hakkı*, Ankara: Avrupa Konseyi.
- KARAHANOGULLARI, Onur (2019). *İdari Yargı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- KARAVELİOĞLU, Celâl (2018). *Açıklamalı, İçtihatlı ve İstinaf Kurumuyla İdari Yargılama Usulü Kanunu*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- ÖZTÜRK, Kaya Burak (2018). *Hak Arama Özgürlüğü Çerçevesinde Zorunlu İdari İtiraz*, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- SÖYLER, Yasin ve YILMAZ, Muhammet (2021). “Temyiz Kanun Yolunda Uygulanan Parasal Sınırın Her Yıl Artırılmasının Görülmekte Olan İdari Davalara Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 29., S. 3., ss. 2131-2168.
- ŞİRİN, Tolga (2023). “Anayasa Mahkemesinin ‘Bağlamsal İptal Kararları’ (Sınırlandırma Sorunu ve Kısmi Hükümsüzlük Meselesi)”, <https://blog.lexpera.com.tr/anayasa-mahkemesinin-baglamsal-iptal-kararlari#fnref17> (Erişim Tarihi: 13/4/2025)
- TEKİNSOY, Mustafa Ayhan ve BAĞRIAÇIK, Ahmet (2022). “Tam Yargı Davası Özelinde İdari Yargıda Dava Açma Süresi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26., S. 3., ss. 585-618.

- USTA, Özlem (2024). “İdari Yargıda Temyiz Kanun Yoluna İlişkin Parasal Sınır Şartı ve Anayasa Mahkemesinin İptal Kararının Değerlendirilmesi”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10., S. 1., ss. 247-286.
- ULUSOY, Ali Dursun (2024). “İdari Yargı’da Temyiz Parasal Sınırı Hakkındaki Anayasa Mahkemesi İptal Kararının Değerlendirilmesi”, *Danıştay Dergisi*, S. 157., ss. 9-34.
- YILDIZ, Hilal (2023). “Mahkemeye Erişim Hakkı Kapsamında İdari Yargıda Parasal Sınırların Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 168., ss. 199-226.
- YILMAZ, Dilşat (2019). ““Usul Ekonomisi İlkesi” Çerçevesinde Türk İdari Yargılama Usulünde Sözlülük İlkesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23., S. 2., ss. 267-320.
- YILMAZ, Ejder (2017). *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- YILMAZ, Serdar (2023). “İdari Yargıda “Parasal Sınırlar”ın Konu ve Zaman Bakımından Uygulanması Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 72., S. 4., ss. 1905-2006.
- YILMAZOĞLU, Yunus Emre ve PERDECİOĞLU, İsmail Emrah (2021). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, E.1991/2, K.1991/30, 19/9/1991.

AYM, E.2007/105, K.2008/75, 6/3/2008.

AYM, E.2012/35, K.2012/203, 27/12/2012.

AYM, E.2013/34, K.2013/74, 6/6/2013.
AYM, E.2013/39, K.2013/65, 22/5/2013.
AYM, E.2013/62, K.2013/115, 10/10/2013.
AYM, E.2013/95, K.2014/176, 13/11/2014.
AYM, E.2014/176, K.2015/53, 27/5/2015.
AYM, E.2014/177, K.2015/49, 14/5/2015.
AYM, E.2015/96, K.2016/9, 10/2/2016.
AYM, E.2016/13, K.2016/127, 22/6/2016.
AYM, E.2016/19, K.2016/17, 16/3/2016.
AYM, E.2017/120, K.2018/33, 28/3/2018.
AYM, E.2017/167, K.2017/172, 13/12/2017.
AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018.
AYM, E.2018/99, K.2021/14, 3/3/2021.
AYM, E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020.
AYM, E.2021/34, K.2022/21, 24/2/2022.
AYM, E.2022/48, K.2022/93, 20/7/2022.
AYM, E.2022/89, K.2022/129, 26/10/2022.
AYM, E.2022/120, K.2023/107, 1/6/2023.
AYM, E.2022/135, K.2023/30, 16/2/2023.
AYM, E.2023/36, K.2023/142, 26/7/2023.
AYM, E.2023/60, K.2023/176, 11/10/2023.
AYM, E.2023/81, K.2023/184, 26/10/2023.
AYM, E.2023/182, K.2024/203, 4/12/2024.

AYM, E.2024/25, K.2024/116, 30/5/2024.

Ali Atlı [1. B.], B. No: 2013/500, 20/3/2014.

A.T. ve diğerleri [2. B.], B. No: 2020/26878, 24/5/2023.

Besime Günal ve diğerleri [1. B.], B. No: 2020/24855, 23/10/2024.

Emine Karagülmez [1. B.], B. No: 2013/3673, 11/12/2014.

S.D. [2. B.], B. No: 2020/31969, 24/10/2024.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Bayar ve Gürbüz/Türkiye, B. No: 37569/06, 27/11/2012.

Brandao Ferreira/Portekiz, B. No: 41921/98, 28/9/2000.

Delcourt/Belçika, B. No: 2689/65, 17/1/1970.

Gourepka/Ukrayna, B. No: 61406/00, 6/12/2005.

Hüseyin Turan/Türkiye, B. No: 11529/02, 4/3/2008.

Kamburov/Bulgaristan, B. No: 31001/02, 23/4/2009.